

Tszia Yaochen
Postgraduate student,
(Ukraine, Kyiv)

POTENTIAL OF PERSONALITY IN SCIENTIFIC RESEARCHES

Цзя Яочен
Аспірант

ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

The author gives the views of scientists on the nature of the individual potential in their researches. Some psychological, educational, philosophical and sociological aspects of the nature of the individual's potential are presented.

Keywords: potential, personality, abilities, characteristics, resources.

В статті досліджено погляди вчених на сутність потенціалу особистості в наукових дослідженнях. Розкрито окремі психолого-педагогічні, філософські та соціологічні аспекти сутності потенціалу особистості.

Ключові слова: потенціал, особистість, здібності, властивості, ресурси.

В умовах динамічного перетворення соціально-економічних сфер сучасного суспільства істотно зростає значення соціальної свободи для реалізації потенціалу активної, творчої особистості, відроджуються орієнтації на ціннісно-сміслову розкриття індивідуальності.

Проблема потенціалу (від латинської «*potential*» – можливість, сила) [9] пронизує усі сучасні освітні концепції в загальній, психологічній і професійній теоріях особистості, її розвиток визначається метою вищої професійної освіти. У зв'язку з цим, особливу актуальність набуває проблема формування і розвитку професійного, особистісного, креативного і інших потенціалів майбутніх фахівців, їх пізнавально-професійних потреб і інтересів, професійної і творчої активності, професійного мислення, професійних компетенцій тощо [10; 11; 12; 13].

У контексті нашого дослідження є необхідним розгляд понять «потенція» і «потенціал» та уточнення їх педагогічної суті.

Варто зауважити, загальнонаукове застосування поняття «потенціал» своїми коренями йде до метафізики Аристотеля, в якій «акт» і «потенція» розглядається як основа онтологічного розвитку, як здатність змінюватися, – субстанціонально, якісно,

кількісно, просторово. При цьому буття ділиться на «потенційне» і «актуальне», а становлення розглядається як перехід від першого до другого [15, с. 17].

Проблема співвідношення актуального і потенційного, можливого і дійсного пізніше розглядалися Проклом, Авіценою, І.Кантом, М.Гегелем, К.Марксом, Ф.Енгельсом й іншими дослідниками. Відомий філософ Сходу Абу Алі Ібн Сіна (Авіцена) розглядав потенцію як «передуюче» і «подаліше» в трьох сенсах: як схильність до діяльності взагалі (матеріальна потенція); як ця ж схильність, коли для цього предмета реалізується те, в силу чого він може досягти актуального стану (можлива потенція); як схильність, що досягає досконалості і переходить в актуальний стан у будь-який час залежно від бажання (завершена потенція) [16]. Як бачимо, велике значення проблемі потенціалу надавалося вже із старовини, підкреслюючи його особливе місце в розвитку людини і суспільства.

Сучасне узагальнене визначення терміну «потенціал» входить в понятійний апарат багатьох наук і має широке застосування як в природознавстві, техніці, економіці, так і в психології, педагогіці та в інших соціальних дисциплінах.

Варто зауважити, що найбільшим визнанням користується визначення «потенціалу» у психологічному словнику-довіднику, де він розглядається як «джерело, можливість, засоби, запас, який може бути використаний для вирішення будь-якого завдання, досягнення певної мети», як «можливість окремої особистості, суспільства, держави в тій чи іншій галузі» [14].

У тлумачному словнику С.Ожегова і Н.Шведової «потенція» розглядається як можливість; як те, що існує в прихованому вигляді і може проявитися за певних умов [9].

Зарубіжні соціологи Г.Клаус, М.Бурі бачать в терміні «потенціал» щось, що є можливим, або «здатність до дій»; Х.Білефельд розглядає потенціал як величину і виробничу здатність, спільність засобів; Г.Луц, У.Герман розуміють під потенціалом продуктивну можливість [15].

У вітчизняній психології і педагогіці потенціал спочатку розглядався в руслі ідей персоналізації або у зв'язку з визначенням конкретних приватних потенціалів (Б.Бехтерев, П.Блонський, К.Ушинський, С.Шацький і інші). З середини ХХ ст. потенціал досліджувався переважно в плані співвідношення потенційного і актуального на базі уявлень С.Рубінштейна (Б.Ананьєв, В. Асєєв, Т.Артем'єв, Є.Старовойтенко, Л.Кудряшов та ін.).

У зарубіжній психологічній літературі термін «потенціал» розглядається як «психологічна сила для досягнення суб'єктом мети» (К.Левін). Незважаючи на певні відмінності, ці думки не суперечать, а до певної міри доповнюють один одного, що підкреслює широту змісту досліджуваного поняття.

Сьогодні особистість людини характеризується п'ятьма динамічними домінантами, що задають спрямованість процесу її розвитку [7]: пізнавальним, моральним, творчим, комунікативним і естетичним потенціалами. Лаконічно й образно їх сформулював М. Каган: потенціал особистості визначається тим, що вона знає, що вона цінує, що і як вона творить; з ким і як вона спілкується; які її естетичні потреби і як вона їх задовольняє [3].

Свого часу відомий характеролог А.Лазурський підкреслював, що головне в людині – це «багатство особистості», тобто різноманітність і складність психічних явищ і здібностей. Під розвитком особистості він розумів «максимум розвитку здібностей і обдарувань, збагачення їх», тим самим вказуючи на рівноправ'я придбаного і потенційного [6]. Потенціал, відповідно, – це не лише те, що дано від природи, але і постійно індивідуально поповнювана, поновлювана і вдосконалювана система знань, умінь, характерологічних властивостей, пов'язана з особовим і особистісно-професійним розвитком і залежна, головним чином, від самого суб'єкта.

Підкреслимо, що у наукових працях зарубіжних і вітчизняних дослідників поняття «потенціал» визначається неоднозначно.

Основні особливості сучасних уявлень педагогів, психологів та філософів на сутність поняття «потенціал» показано в таблиці 1.

Уявлення науковців щодо сутності поняття «потенціал»

Дослідник	Основна ідея
Г.Зараковський, Г.Степанова	Здатність соціуму до продуктивної життєдіяльності в напрямку підвищення якості життя всіх його членів і власної стійкості у розширення кордонів внутрішніх і зовнішніх умов.
Б.Ананьєв, А.Белкін, Л. Виготський, А.Лурія, А.Леонтьєв, А.Маслоу, С.Рубінштейн та ін.	Як природні, тілесні властивості людини, що складають передумову розвитку його внутрішнього світу, формування специфічних здібностей
Є.Зав'ялова	Сукупність особистісного ресурсу і рівня розвитку самопізнання, які забезпечують процес саморегуляції та самореалізації в змінених умовах існування.
Д.Леонтьєв, В.Маралів, С.Головін, Д.Гудінг	Системне, інтегративне утворення особистості, яке включає ряд структурних складових, що зумовлюють: здатність особистості виходити зі стійких внутрішніх критеріїв, орієнтуватися у своїй життєдіяльності, зберігати стабільність діяльності та смислових орієнтацій на фоні тиску зовнішніх умов.
М.Каган, І. Ашмарін	Інтегральна цілісність природних і соціальних сил людини, що забезпечує його суб'єкту потребу в самореалізації і саморозвитку; успішність людини в різних видах діяльності в контексті життя в цілому.
М. Алексєєнко, Г. Зараковський	Ступінь розвиненості здібностей особистості та можливостей їх реалізації.
А.Лазурський	Постійно індивідуально поповнювана, поновлювана і удосконалювана система знань і умінь, характерологічних властивостей.
Е.Зеєр	Ресурсні можливості професійного розвитку особистості, її здатність до посиленого здійснення професійної діяльності.
А.Деркач	Спеціальні здібності, постійно поновлювані і помножені інтелектуальні, психологічні, вольові ресурси, природообумовлені професійно важливі якості, позитивні спадкові чинники.
О.Бодальов, В.Марков, Ю.Синягін	Психологічне явище, що є процесом безперервного самовдосконалення і прагнення до досягнення вершин особистісного і професійного розвитку людини.
К.Платонов	Можливість окремої людини реалізувати свої природні завдатки, які проявляються в морфологічних і функціональних особливостях будови мозку, органів чуття і руху, а також статевих і вікових відмінностях; особливості пізнавальних процесів (мислення, уяви, пам'яті та ін.); знання, уміння і навички, отримані в результаті як стихійного навчання, так і цілеспрямованого навчання; особові якості, сформовані на різних етапах онтогенезу; "структурований" ресурс певної особи, джерело можливої дії
Б.Паригін	Певний рівень психічних можливостей особистості і внутрішньої енергії, спрямованих на творче самовираження і самоствердження.

Структурно-змістовний план потенціалу, згідно з точкою зору дослідників, хоча і відображає комплекс здібностей інтелекту, комплекс властивостей креативності і комплекс особистісних проявів (емоційних, свідомих, вольових, поведінкових), але не зводиться до них, а вірогідність прояву потенціалу залежить від особистого прагнення (цілеспрямованості) людини повною мірою реалізовувати свої можливості, від ступеня її внутрішньої свободи, від сформованості соціального почуття (дієвість, творчість).

Так, Л.Абалкін, вважає, що потенціал – це «узагальнена, збірна характеристика ресурсів, прив'язана до місця й часу» [1, с. 214]. На думку В.Келле, потенціал – це така можливість, яка «втілюючись у дійсності, вдосконалюється, залишаючись вірогідною можливістю» [5, с. 13].

Зокрема, В.Хомяков, І.Бакум вважають, що «потенціал – джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути приведеними в дію, використані для вирішення якоїсь задачі, досягнення певної цілі, можливості окремої особи, суспільства, держави, підприємства в певній галузі» [16, с. 11].

На думку Е. Зеєра [2], потенціалу людини властиво змінюватися упродовж усього життя під впливом соціального, культурного, екологічного оточення. Сутнісними характеристиками потенціалу, відповідно, являються багаторівневість змісту, системність, діалогічність, надмірність, динамічність, мінливість. Потенціал концентрує три рівні зв'язків і стосунків [2]: ті, що відображають минуле – це стійка сукупність наявних властивостей, які накопичені системою в процесі її становлення і обумовлюють здатність системи оптимально функціонувати і розвиватися (потенціал як «ресурс»); ті, що репрезентують сьогодення - увага акцентується на процесі актуалізації реальних можливостей, їх практичному використанні і діяльному застосуванні (потенціал як «резерв»); ті, що орієнтовані на майбутнє в процесі функціонування системи відбувається не лише здійснення наявних можливостей, перехід з віртуальної форми буття в актуальну, але і породжуються нові можливості (потенціал як "зародок" майбутнього розвитку).

В особистому житті потенціал кожної людини проявляється в тому, як він реалізує інтенції свого способу існування: чи здійснює їх повною мірою; чи множить в самостійному пошуку наявні індивідуальні засоби існування цих інтенцій; чи забезпечує взаємопроникнення інтернаціональних особливостей різного рівня у своєму повсякденному житті і інших особливостях, аналіз яких дозволяє судити про міру оволодіння людиною якістю "суб'єкта свого життя", міри особистості, що самореалізується. Найяскравіше це проявляється в професійній сфері життя особистості, яка включає реальні, існуючі насправді аналоги усіх онтологічних рівнів людського буття (біологічний, психічний і особовий потенціали).

Таким чином, аналіз наведених вище визначень свідчить, що більшість дослідників в якості властивостей потенціалу, які накопичені системою в процесі її становлення і які обумовлюють її здатність оптимально функціонувати, збагачуватися і розвиватися, називають можливості, здібності і ресурси. Загальною для представлених досліджень потенціалу є його характеристика як системи, що саморозвивається, інтеграція внутрішніх ресурсів людини, всього того, що їй належить. У результаті особистісний потенціал можна розглядати як сукупність внутрішніх можливостей, потреб, цінностей і засобів досягнення поставлених цілей і завдань, що конструктивно впливають на особову і професійну самостійність індивіда.

Література:

1. Акмеология : учеб. пособ. / А.Деркач, В.Зызыкин //СПб. : Питер, 2003. – 256 с.
2. Зеєр Э.Ф. Психология профессиональных деструкций : учеб. пособ. для вузов / Э.Ф.Зеєр, Э.Э.Симанюк. – М. : Академический проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2005. –240 с.
3. Каган М.С. Человеческая деятельность: опыт системного анализа / М.С. Каган. – М. : Изд-во политической литературы, 1974. – 328 с.
4. Краєва О.Л. Проблема потенциала человека в аспекте постнеклассической научной парадигмы / О.Л. Краєва // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия «Социальные науки». – 2002. – Вып. 1 (2). – С. 286–290.
5. Келле В. Ж. Духовность и интеллектуальный потенциал / В.Ж. Келле // В диапазоне гуманитарного знания. – 2001. – № 4. – С. 13.
6. Лазурський О.Ф. Очерк науки о характерах / О.Ф.Лазурський. – М., 1995. – 247 с.
7. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С.Д.Максименко – К. : Вид-во ТОВ «КММ», 2006, – 240 с.
8. Марков В.Н. Потенциал личности / В.Н.Марков, Ю.В.Синягин // Мир психологии. – 2000. – № 21. – С. 250–261.
9. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / С.И.Ожегов, Н.Ю.Шведова. – М. :АЗЪ, 1994. – 928 с.
10. Петько Л.В. Дослідницька діяльність студентів коледжу як одна з умов неперервної освіти / Л.В.Петько // Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому середовищі: зб. наук. пр. – К. : Університет «Україна». – 2010. – № 7. – С. 122–134. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7831>
11. Петько Л.В. Здібності та неперервна освіта / Л. Петько // Творчість та обдарованість: матер. круглого столу (28 січня 2009 р., Київ, ІОД АПН України). – К. : ТОВ «Інформаційні системи», 2009. – С. 50–51. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7987>
12. Петько Л.В. Щодо підходів розвитку індивідуальності учня в німецькомовних країнах // Розвиток творчих здібностей учнівської молоді в навчально-виховній системі МАН України : Тр. наук.-практ

конф.10-11 грудня 2008 р., ІОД АПН України). – К. : ТОВ «Інформаційні системи», 2008. – С. 136–139. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7966>

13. Петько Л.В. Активізація творчого розвитку особистості учнів як фактор педагогічної майстерності вчителя іноземної мови / Л.В.Петько // Директор школи, ліцею, гімназії : всеукр. наук.-практ. журнал. – 2010. – № 2. – С. 99–103. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7840>
14. Психологія особистості: Словник-довідник / За ред. П.П.Горностая, Т.М.Титаренко. – К. : Рута, 2001. – 320 с.
15. Титаренко Т.М. Поняття потенціалу в історичному ракурсі / Т.М. Титаренко // Життєві домагання особистості. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 456 с.
16. Хом'яков В.І. Управління потенціалом підприємства : навч. пос. / В.І.Хом'яков, І.В.Баку. – К. : Кондор, 2009. – 400 с.